

RELAȚIILE DE RUDENIE, PERFORMERE ALE STRUCTURII DE COMUNITATE; FAMILIA ÎN SISTEMUL RELAȚIILOR DE RUDENIE DIN SATUL PĂDURENI, JUDEȚUL VASLUI

AURELIA COSMA

Comunitatea, concept structural dinamic al așezării, constituie unitatea elementară a vieții social-umane. Această entitate reprezintă un spațiu geografic și social în care omul găsește tot ceea ce îi satisface trebuințele și în care el poate întreprinde orice activitate vitală fundamentală. O realitate în care se aglutinează la scară observabilă toate formele de comportament uman: economic, politic, moral, social, artistic, religios etc. — altfel spus toate formele de cultură.

Într-o entitate umană de mici dimensiuni cum este satul, indivizii sunt în relații directe unii cu alții: își cunosc reciproc biografia, își zic pe nume, se ajută între ei, cunosc topografia comunității și pot relata evenimentele importante care au marcat viața comunității în timp. Insul aici se naște, aici trăiește și se săvârșește, încât pe drept cuvânt a caracterizat Robert Redfield comunitatea satului „o structură din leagăn-până-la-mormânt (*a cradle-to-the-grave arrangement*)”.

Posibilitatea de abordare sinoptică a populației tradiționale, sub toate aspectele comportamentului uman, constituie din punct de vedere epistemologic un veritabil dar. Omul trebuie privit atât sub aspectul ipostazelor sale discrete — individ, familie, comunitate — cât și al complexului relațional, cel care asigură „*continuuul realității*”¹.

În contextul sistemului relațional, rudenia, fenomen social prin excelență și fapt cultural totodată, operează printr-un sistem de reguli (ce organizează căsă-

toria, filiația, reședința, poziția socială etc.) și reprezentări (autorizează pe fiecare să se situeze în universul social) care conduc la creionarea morfologiei comunității. Privită ca o instituție socială, cheia care reglează într-o măsură variabilă funcționarea vieții sociale, rudenia constituie după cum afirmă Fred Zimmerman un adevărat sistem de „*reperaj social*”².

Relațiile de rudenie apar ca modalități esențiale de a reglementa viața grupului, de a instaura o anumită ordine, de a impune anumite prescripții și interdicții consacrate prin uz, prin practici rituale și prin cutume a căror respectare este obligatorie pentru toți membrii grupului, comportamentul abătut de la normă fiind sancționat de colectivitate.

Aceste reglementări sunt întărite prin rituri și ceremonialuri cu care se intersectează și intercondiționează asigurând consolidarea rețelelor de rudenie.

Studiul consacrat analizei raporturilor de rudenie în satul Pădureni încearcă să răspundă problematicii legate de natura relațiilor, extensiunea lor (cât de departe merge rudenia), cine cu cine se înrudește, drepturile și îndatoririle indivizilor rezultate din aceste relații. Este relevant rolul socialului, alături de biologic, în instituirea relațiilor de rudenie, înrudirea stabilindu-se și perpetuându-se numai prin modalități determinate de alianțe³.

Pornind de la unitatea socială de bază — familia nucleară sau conjugală — această „*societate în mic*” cum o numea Le Play și legat de ea, căsătoria cu prescripții și interdicții ferme care con-

duc la lărgirea rețelei de rudenie, studiul analizează neamul — realitate și concept rezultat al lărgirii rețelei de rudenie — ca formă veche și stabilă de organizare a societății, constituit în virtutea regulilor de înrudire întărit prin acte și gesturi consacrate cuprinse în obiceiuri. Unitate mai largă decât familia, rezultată din înrudire și condiționând înrudirea, neamul reprezintă nu numai o formă de structurare, de organizare a grupurilor sociale tradiționale, ci și o modalitate de a răspunde anumitor condiționări economice.

Complexitatea și importanța relațiilor de rudenie le fac să fie performante în contexte extrem de diverse, cu un grad diferit de formalizare, inclusiv terminologică. De aici importanța terminologiei în studierea rudeniei, formele de adresare evidențind caracterul standardizat al raporturilor existente între membrii grupului dat.

Nu în ultimul rând, sunt analizate obiceiurile, riturile și ceremoniile care marchează momentele importante ale existenței (naștere, căsătorie, moarte) din perspectiva accentului pus în stabilirea și menținerea relațiilor de rudenie.

Componentă a comunității tradiționale românești, satul Pădureni (Cârligați) cu comunitatea sa se individualizează ca entitate prin trăsăturile de particularitate generate de un complex de factori: economici, sociali, juridici, culturali. Analiza structurii comunitare în corelativitate și interacțiune cu structura de teritoriu contribuie la creionarea imaginii habitatului. Astfel, interpretăm peisajul prin viața socială care l-a determinat, dar întreprindem peisajul, putem reconstitui structura comunitară.

Instituția socială cheie cu care se operează în comunitatea tradițională este rudenia, cea care structurează grupul, determină formele alianțelor matrimoniale, creează drepturi și obligații morale de la care nimeni nu se poate sustrage și generează un sistem relațional complex al individului atât la nivel familial cât și social, o instituție care reglează într-o măsură variabilă funcționarea vieții sociale. În încercarea de relevare a valorii operaționale a rudeniei, Robin Fox

susține că „...sistemele de înrudire sunt răspunsuri la variate presiuni recognoscibile în cadrul unor limitări biologice, psihologice, ecologice și sociale”. Trebuie deci să se țină seama de acest complex de factori care fac ca societatea să nu rămână incremenită ci supusă veșnic unei imprevizibile deveniri.

Fiecare comunitate are ca punct de plecare familia și legat de aceasta căsătoria, formă instituționalizată de conservare a ei, care pune individul în relație de comunicare și schimb atât la nivelul grupului familial cât și al comunității.

„Un cuplu căsătorit sau alt grup de adulți înrudiți care cooperează din punct de vedere economic și în creșterea copiilor... având același adăpost, reprezintă — conform definiției din „Enciclopedia antropologiei” — familia, formă de organizare elementară, primordială a vieții sociale”⁵. La baza ei se află un fenomen biologic constant, de formare a spiței umane, și unul social, juridic, economic, veșnic schimbător, de împlinire și organizare a vieții individului. Această societate „în mic” reprezintă un fragment dintr-o organizație socială mai vastă și îndeplinește alături de funcția economică, esențială, de „producere a producătorilor” și alte funcții (juridică, morală, educativă).

Mai mult decât „celula de bază a societății” sau „ultimul zid de apărare împotriva agresiunilor”, familia apare ca „o instituție suplă și rezistentă”⁶ cu o mare putere de adaptare. Ea nu poate exista decât în timp, în succesiunea generațiilor și dă individului identitatea sa, îl susține în găsirea poziției pe care o ocupă în societate.

Unitatea familiei este dată de un ansamblu de manifestări spirituale, economice, juridice, politice, „condiționate cosmic, biologic, psihologic și istoric și integrate unei serii de relație și procese sociale”⁷. Normele și cutumele înrădăcinate în conștiința și comportamentul colectivității au contribuit la păstrarea în timp a coeziunii și permanenței unității familiale.

În satul românesc, în general, și în eșantionul analizat, satul Pădureni, fa-

milia era extrem de solidară, viața fiecărui membru fiind strâns legată de organizația internă a acesteia.

Familia, unitate structurală din care rezultă orice sistem de înrudire, desemnează, în același timp, individul și relațiile acestuia. Depășind rosturile sale imediate familia ajunge să fie o schemă de organizare totală a însăși unității satești.

Comunitatea tradițională în structura sa poartă amprenta operațională a relațiilor de rudenie și alianță folosind ca unități de organizare socială familia nucleară (părinți, copii) și familia lărgită (rude consangvine, afine, convenționale).

Relațiile care se stabilesc între membrii familiei nucleare sau conjugate (tată, mamă, copii) sunt de trei tipuri: între părinți și copii; între copii; între bărbat și femeie ca părinți ai copiilor. Familia apare ca o „*unitate de interacțiune și intercomunicări personale cuprinzând rolurile sociale de soț-soție, mamă-tată, frățică, frate-soră*”⁸. Fără a ignora relația de consangvinitate care îi unește pe copii de părinții lor (filiați) și pe copii între ei (sibling), Levi-Strauss relevă importanța alianței în structura rudeniei afirmând că „*înrudirea nu se stabilește și nu se perpetuează în societatea umană decât prin modalitățile determinate de alianțe*”⁹.

În interiorul acestei structuri se identifică cele 2 tipuri de relații familiale: de consangvinitate, de alianță.

Legat de familie, căsătoria, ca „*rit de trecere*” după expresia lui A. van Gennep, marchează constituirea unei noi unități socio-economice, moment important în existența indivizilor și a societății, contribuind la amplasarea relațiilor de rudenie.

Între cei doi membri se instituie o relație de afinitate și de rudenie cu consangvinității. Întemeiată pe schimbul de valori dominat de ideea de reciprocitate, „*căsătoria constituie un mecanism de maximă eficacitate, prin care societatea își leagă membrii în totalitatea lor*”¹⁰ și, astfel, răspunde unei pluralități de funcții.

Schimbul matrimonial era condiționat de regulile de descendență și de rezidență,

el putând fi direct sau lărgit, și conducea la realizarea de noi alianțe. El producea un dezechilibru atât în grupul donator cât și al primitivului, compensat prin sistemul reparativ al „*serviciilor, obligațiilor, angajamentelor*”. Schimbul matrimonial era supus unor prescripții și interdicții ferme și obligatorii. Și în satul Pădureni era obligatoriu respectarea normelor tradiționale ale exogamiei (ca regulă ce interzicea căsătoria între rudele consangvine ca și între cele convenționale și care, ca atare, impunea alegerea partenerului din alt grup decât cel familial) și endogamiei (ca regulă ce definește obligația individului de a-și alege partenerul de căsătorie în interiorul unui anumit grup din care el însuși face parte și ale cărui limite pot fi condiționate teritorial, social, etnic, confesional și ca formă de păstrare a purității grupului în cadrul cărui se realizează schimbul matrimonial).

Alegerea partenerului din alt grup conducea la „*înstituirea unei alianțe, a unei rețele de relații care servește mai bine interesele societății, stabilității și coeziunii sale*”¹¹.

Dar nu întotdeauna schimbul matrimonial exogamic a constituit o formă „*de solidarizare a grupului*”, în unele cazuri s-au declanșat animozități. Au fost situații când în cadrul satului împărțit în unități teritoriale nediferențiate lingvistic, etnic, confesional (satul din jos, satul din sus, satul vechi, satul nou) au apărut departajări, impunând alegerea partenerului în interiorul grupului său, explicația prin menținerea „*purității*” grupului, apărarea împotriva „*străinilor*”. Astfel, familia Casu rezidentă în mahalaua „*din jos*” și Ciulei în mahalaua „*din mijloc*” au optat pentru schimbul matrimonial pe părți de sat și în cadrul grupului păstrând grupul de neamuri și de rezidență teritorială. Regula exogamiei și prohibirea incestului a funcționat și în Pădureni cu o excepțională vigoare. Dintr-o analiză a metricelor bisericești a parohiei Cârligați (Pădureni) referitoare la căsătorii se remarcă aria restrânsă teritorial a schimburilor matrimoniale, majoritatea fiind la nivelul satului și cu o extensie redusă la satele

învecinate: Rusca, Ivănești și Leoști. Se remarcă și solidaritatea grupurilor aparținând aceluiași statut, oferit de mărimea neamului, a patrimoniului, de prestigiu social, economic, moral. Casu, Ciulei, Focșa, Ghiban, neamuri citite în teritoriu prin structura de moșie care la rândul ei oferă imaginea structurii comunitare. Alături de căsătoria legală, marcată de ceremonialuri ce numai sărbătorile de Crăciun și Anul Nou le egaleză, comunitatea satului Pădureni inscrie în structura sa și familii nelegale, concubinajul consfințind relația de alianță între parteneri. Rațiuni economice, juridice, spirituale împiedicau uneori realizarea ceremonialurilor căsătoriei, obligând la o alianță neconformă normelor tradiționale. Aceasta presupunea alte tipuri de înrudire reflectate în modul de folosire și transmitere a patrimoniului (nume, inventarul casei, pământul etc.). Alte mărci terminologice marcau acest tip matrimonial și relațional.

Funcția socială a căsătoriei din planul cotidian este întărită și susținută în plan ceremonial prin ritualuri cu implicații de ordin economic, juridic, social, moral. Funcția esențială a fost una economică, de aici și interesul manifestat de întreaga colectivitate pentru desfășurarea în cele mai bune condiții a ceremonialului, ca „o condiție a consacării și integrării noului cuplu în calitatea sa de microunități economico-socială în ansamblul vieții comunității”¹³. Nunta cu întreg ceremonialul său era în atenția întregii colectivități, depășind prin caracterul său cumulativ cadrul strict individual al conștiențelor. Apar noi legături de rudenie prin „încuscrire și cumetrie între cele două familii pe de o parte și între ele și familiile nașilor, pe de altă parte”.

Descendența patrilineară, reglementează relațiile în cadrul grupului, iar reședința patrilocală (virilocală) relațiile între grupuri.

Comunitatea satului Pădureni se inscrie în aria descendenței patriliare și al rezidenței patrilocale. Acest transfer al femeii nu era foarte ușor suportat, având efecte traumatizante, implicând o ruptură brutală a tradițiilor din casa părintească. Între despărțirea de vatra

tatălui și adoptarea cultului soțului se plasează „*trecerea de la unul la celălalt*”, marcată cu semne și acte rituale al căror ecou s-a perpetuat până azi: fata este condusă la casa soțului cu alai, aici i se simulează o răpire și apoi trecută dincolo de poartă în gospodăria viitorului soț. Regula reședinței virilocale era obligatorie. Din rațiuni economice s-au întâlnit și situații când bărbatul merge în casa femeii — reședință uxorială — actul având conotații depreciative. Fenomenul este cunoscut ca „*ginerire pe curte*” sau bărbatul „*s-a măritat*” și marca condiția inferioară a bărbatului, atribuită, în general, femeii. Există și situații în care noul cuplu are o rezidență neolocală.

Relațiilor de consangvinitate li se adaugă, prin căsătorie, cele de afinitate, cei mai apropiați afini fiind cei doi soți. Mărcile terminologice ale grupului marital sunt *soț, bărbat, om* (local român) și, respectiv *soție, femeie, nevastă, muier*. Cei doi soți intră în relație de rudenie cu consangvinii celuilalt. Tatăl devine *socru*, mama *soacră*, ce comportă o ierarhie în ceremonialul căsătoriei, poziția dominantă a grupului bărbatului fiind evidentă. Părinții bărbatului — sunt *socrii mari*, iar ai femeii *socrii mici*. În această relație de afinitate intergenerației, soția devine pentru socrii săi, *noră*, iar soțul simetric devine pentru socrii săi, *ginere*.

Acum apar și relațiile afine dintre frații și surorile fiecăruia dintre soți — *cumnați*, între copiii cuplului și copiii fraților și surorilor — *veri* (care au extensiune în funcție de gradul de apropiere dintre părinți — *veri primari, veri de-al doilea*) și la nivelul generației ascendente, între părinții soților (*cuscri*) deci relații de încuscrire. Dacă raporturile dintre *soți, cumnați, veri, cuscri* se stabilesc la nivelul aceleiași generații, cele dintre *noră/ginere* și *socru/soacră* sunt între generații distincte. În structura familiei remarcabile sunt și relațiile stabilite „*în linie dreaptă*” ce unesc consangvinii peste o generație. Copiii cuplului sunt *nepoți* pentru părinții părinților lor, iar aceștia sunt *bunici* (*bunul, buna, bătrânică*). Colateral între copii și

frații/surorile părinților se stabilesc relațiile colaterale *nepot/unchi/mătușă*. Aceste relații afine se articulau atât în plan cotidian cât și ceremonial printr-un cod de prescripții și interdicții, de drepturi și îndatoriri care marcau momentele de prag ale existenței și la sărbătorile de peste an. Desfacerea relației de afinitate era destul de rară, iar refacerea unui cuplu (recăsătoria) institua un nou sistem de alianțe.

Alături de relațiile consangvine și afine, comunitatea satului Pădureni a cunoscut și sistemul de înrudire spirituală, prin *nășie*, considerat o formă de rudenie „convențională” (V. Scurtu). *Nășia* consfințea raporturile stabilite între *nași și fini*, primii preluând acest statut în două momente importante ale vieții: nașterea (botez) și căsătoria (nunta). Modalitățile de articulare a relațiilor de rudenie convențională în plan cotidian și ceremonial se făceau prin prescripții și interdicții (intrajutorarea, obligația transmiterii *nășiei*, dreptul *nașului* de botez pentru cununie, obligația *finului* de a purta *doliu* după *nași* etc.).

Relația de *nășie* era contractată o dată cu numirea copilului și se păstra de-a lungul existenței *finilor*, perpetuându-se peste generații, adeseori „*moștenirea*” *nașilor* urmând regulile descendenței consangvine. Ea era guvernată de legi precise, obligatorii. Astfel, *nașul* de botez al mirelui devine *nașul* său de cununie și de botez al copiilor săi. *Nășia* se *moștene*a tot pe linie paternă: în cazul decesului *nașilor*, funcția era preluată de fiii acestora. Raporturile stabilite între *nași și fini* erau foarte puternice „*nănașii de la nuntă sunt nănași sufletești, ei vin așa ca părinți*”¹⁵, iar interdicțiile sunt asemănătoare relațiilor consangvine „*copchiii nănașului cu ai finului nu se pot lua, că ei vin ca frați*”¹⁶. Alegerea *nașilor* era foarte importantă. Ei trebuiau să fie oameni gospodari, oameni de vază care să poată ajuta în orice împrejurare tânăra pereche, iar în viața morală, ca agenți inițiați, ei trebuiau să reprezinte „*un model*”, putând influența în bine evoluția cuplului. Înrudirea prin *nășie* generează o serie de relații între *fini și nași* și consangvinii acestora (*cumetrii*).

O altă formă de înrudire spirituală întâlnită în satul Pădureni este aceea a „*înfrățirii*” sau „*prinderii de fărtați*” care se făcea la nivelul acelorași grupe de vârstă. Printr-o varietate de forme și acte tinerii se „*legau*” între ei (consum în comun de mâncare și băutură, apropiere fizică, rostire de jurăminte). Sunt documente care atestă existența *înfrățirii* în zona Hușilor în formele cele mai vechi, cu amestecul sângelui. Consecințele erau de ordin practic ce generau solidarizarea și coeziunea grupului, mai ales în ceea ce privește intrajutorarea în muncă și participarea la momente de sărbătoare.

În comunitatea tradițională se înscrie în aria relațiilor convenționale și cea între *copilul moșit, mama și moașa*, apărând relația de *nepot(ă), fină*; relația fiind foarte puternică „*similară celei consangvine*” impunând unele interdicții (căsătoria între copiii *nepoatei* și cu cei ai *moașei*). Relația era de durată, uncori până la căsătoria copilului moșit și se prelungea și asupra soțului *moașei* (*moșul*). *Moșul* privit nu numai ca bătrân ci și bătrân într-un grup de oameni înrudiți, denumind și proprietatea funciară, trecută unui urmaș potrivit înrudirii. *Moșul* (*străbunul, țăranul liber, moștenitor*) și *moșia* (proprietatea moștenită) au exprimat social și economic în comunitatea tradițională, „*raporturi fundamentale privind dreptul de proprietate asupra pământului stabilit pe baza filiației paterne*”¹⁷.

Un aspect deosebit îl prezintă în rețeaua relațiilor comunitare „*frăția de moșie*”, formă de intrajutorare și solidarizare cu efecte patrimoniale. Consfințită prin acte (zapise) sau confirmată de biserică, *frăția de moșie* avea menirea de a păstra proprietatea „*înăuntru grupului, împiedicând sau limitând procesul de înstrăinare a pământului*”¹⁸.

Relațiile de rudenie sunt articulate și între familia celor vii și familia celor morți; ceremonial prin forme concrete ce permit legătura și comunicarea celor vii cu cei morți — pomeni și praznice la cimitir, la biserică, acasă; la sărbătorile morților — sâmbăta morților „*moșii*” de vară și de toamnă — la zilele onomastice

ale acestora și la marile sărbători creștine (Crăciun, Paști). Structura comunitară a celor vii se prelungește în cimitir — locul în care se poate ierarhiza statutul și rangul ocupat în viața vie a comunității, neamurile grupându-se după însemnătatea și puterea avută în comunitate; în curtea bisericii erau locuri privilegiate, pentru oameni de „seamă” ai satului”.

„Fiecare neam își cinstește moșii și strămoșii, așezându-le morminte în cimitir, la locul cuvenit după rang și îi pomenește după moarte la termenele prevăzute în normele de viață tradițională”¹⁹.

Apariția satului nou, cu o nouă structură atât de teritoriu cât mai ales de comunitate a necesitat construirea unei noi biserici, a unui nou cimitir pentru a putea înscrie această nouă colectivitate ca o entitate cu statut propriu, supusă aceluiași norme și respectând prescripțiile sau indicațiile nescrise ale tradiției comunității.

Se poate afirma că cele două planuri ale relațiilor de rudenie și al obiceiurilor din ciclul vieții se intersectează și intercondiționează operând atât la nivelul conceptelor prin intermediul termenilor de înrudire cât și la nivelul actelor, con-

cretizate în limbajul sintetic al obiceiurilor, în acte rituale, în comportamente obligatorii.

NOTE

1. Geană, G., *Antropologia culturală și cercetarea monografică* în „Sociologia românească”, an I, nr. 3—4, 1990, p. 359.
2. Segalen, M., *Sociologie de la famille*, 1981, p. 59.
3. Strauss-Levi, Cl., *Antropologia structurală*, p. 61.
4. Fox, R., *Kinship Marriage*, 1967, p. 25.
5. „Encyclopedia of Anthropology”, 1976, p. 39.
6. Segalen, M., *op. cit.*, p. 8.
7. Costa Foru, X., *Cercetarea monografică a familiei*, 1945, p. 32.
8. Mitrofan, N., *Dragoste și căsătorie*, p. 102.
9. Strauss-Levi, Cl., *Gândirea sălbatică*, 1970, p. 60.
10. Petcu, D., *Conceptul de etnic*, p. 89.
11. Constantinescu, N., *Relațiile de rudenie în societățile tradiționale*, 1987, p. 41.
12. *Ibidem*, p. 45.
13. *Ibidem*, p. 73.
14. Pop, M., *Obiceiurile tradiționale românești*, 1976, p. 139.
15. Stahl, H., H., *Contribuții la studiul satelor devălmașe*, p. 145.
16. *Ibidem*, p. 146.
17. Brâncuș, Grig., *Vocabularul autohton al limbii române*, 1983, p. 110.
18. Constantinescu, N., *op. cit.*, p. 94.
19. Pop, M., *op. cit.*, p. 11.